

VOLITVE V AVSTRIJSKI DRŽAVNI ZBOR V SLOVENSКИH DEŽELAH V LETU 1848

Leto 1848 je bilo za Slovence, tako kot za druge slovaške narode avstrijskega cesarstva, prelomno. Buržoazna revolucija je odpravila fevdalni red v avstrijski monarhiji, utrla pot razvoju kapitalizma, in čeprav ni rešila nacionalnega vprašanja, je vendarle dala močno pobudo za nadaljnji razvoj nacionalne zavesti zatiranih narodov in za njihovo aktivno vključitev v politični boj.

Leta 1848 so Slovenci prvič dobili možnost, da na zakonski osnovi posežejo v politično življenje v cesarstvu. Med revolucijo je bil sestavljen prvi slovenski politični program — program Zedinjene Slovenije, pojavili so se novi slovenski časopisi in nastala prva narodna društva. Udeležba Slovencev pri volitvah v prvi avstrijski državni zbor, v frankfurtski parlament, v deželne zbornice in njihovo aktivno delovanje je v teh telesih je postalo ena od bistvenih oblik njihove pritegnitve k političnemu življenju monarhije.

V pričujočem delu poskušamo pregledati priprave, potek in rezultate volitev v dunajski državni zbor v slovenskih deželah leta 1848, ter ugotoviti, kakšne značilne poteze notranjega položaja v Sloveniji v prvih mesecih revolucije odsevajo. Ta tema doslej še ni bila v zgodovinski literaturi dovolj osvetljena. V svojih monografijah sta se je na kratko dotaknila liberalni slovenski zgodovinar, 19. stoletja J. Apih¹ in sodobni raziskovalec marksistične usmeritve R. Rozdolski.² J. Apih je opisal potek in rezultate volitev in pri tem podal precej točnih opazanj glede različnega pristopa kmetov in narodnjakov do volitev, o sestavi izvoljenih poslancev itd. Vendar pa je predvolilno kampanjo opisal le kratko in navedenih dejstev skoraj ni analiziral. V raziskavi R. Rozdolskega je točno in podrobno označen odnos kmetov Koroške, Štajerske, Kranjske in Primorske do volitev v dunajski državni zbor, drugih vprašanj, povezanih z dano temo, pa še avtor ni dotaknil.

Priprave za volitve v državni zbor so bile dolge in skrbne. 25. aprila je vlada objavila načrt ustave, ki je predvideval dvodomni državni zbor z zakonodajno oblastjo, čeprav je dajal cesarju pravico do veta na vse njegove sklepe. Vendar pa je bil cesar že 16. maja, ko je na Dunaju izbruhnila nova vstaja, prisiljen dati soglasje za sklic enodomnega državnega zbora in vpeljati splošno volilno pravico. 15. junija je bil objavljen nov volilni zakon, po katerem so imeli aktivno volilno pravico moški nad 24 let starosti ne glede na veroizpoved. Mezdni delavci, hlapci ali služabniki osebe, ki so prejemale podporo od dobrotelčnih ustanov, kmetje brez zemlje in ženske niso dobili pravice do udeležbe na volitvah. Obstajal je tudi pogoj najmanj 6 mesecev stalnega bivanja v istem kraju. Volitve so bile dvostopenjske in z javnim glasovanjem. Najprej so volili volilne može (po enega na 250—500 ljudi), ki so iz svoje srede volili poslanca (ob dvotretjinski udeležbi vseh volilnih mož in z absolutno večino glasov). Na 50.000 prebivalcev so tako dobili po enega poslanca.³

Najprej so načrtovali, da bodo odprli državni zbor 26. junija, vendar so otvoritev prenesli na konec julija zaradi dunajske in praške vstaje, cesarjevega pobega v Innsbruck, pa tudi zaradi tega, ker so volitve v mnogih deželah izvedli pozneje.

Odnos različnih krogov slovenske javnosti do volitev še zdaleč ni bil enak. Socialna struktura slovenskih dežel je bila precej pisana. Plemstvo, glavna opora abso-

¹ Apih J., Slovenci in 1848. leto. Ljubljana, 1888, str. 147—155.

² Rozdolski R., Die Bauernabgeordneten im konstituierenden österreichischen Reichstag 1848/49. Wien, 1976, str. 42—44, 49—55.

³ St. f. 310/3. Auersperg. Iz zapuščine. Mapa 3. Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani (NUK), Rokopisna zbirka.

lutizma, je bilo v Sloveniji druge narodnosti — nemške in deloma italijanske. Slovenska buržoazija je bila v tistem času še maloštevilna, svojo dejavnost je razvijala na področju trgovine, oderuštva, zakupa davkov in zemljiške posesti. Proletariat je bil v Sloveniji v začetni fazi razvoja in o kakšnem njegovem samostojnem gibanju v tistem času ne moremo govoriti. Najštevilnejši razred slovenske družbe so bili kmetje, ki so sredi 19. stoletja doživljali proces razslojevanja.⁴

Kmetje so sprejeli volitve zelo zadržano. Deloma lahko to razložimo s tem, ker so v tem času obljubili odpravo tlake in drugih fevdalnih obveznosti proti odškodnini.⁴ Zanimanje za delo državnega zbora še je nekoliko zmanjšalo. Povrh, pa so nekateri kmetje sploh z nezaupanjem sprejeli zanje nenavadno parlamentarno institucijo. Pri volitvah volilnih mož večina kmetov ni hotela sodelovati; to je bilo zlasti značilno za Koroško.⁵ V svojem poročilu krajevnim oblastem je volilni komisar Glančnik 19. junija 1848 razlagal, da kmetje ignorirajo volitve, ker bi, radi izvolili poslanca v državni zbor naravnost in nočejo puščati tega opravila volilnim možem, saj dvomijo, da bodo le-ti izvolili takšnega poslanca, ki bo v resnici branil njihove interese.⁶

Za stališče slovenskih kmetov je bilo značilno nezaupanje do predstavnikov vladajočih razredov, pa naj bodo to Nemci ali Slovenci. Nacionalno vprašanje kmetov ni zanimalo. Oni so zahtevali socialne spremembe in predvsem odpravo fevdalnih obveznosti brez odškodnine. Slovenska buržoazija ni bila zainteresirana za radikalno rešitev tega vprašanja. Narodni inteligenci se je to vprašanje sploh zdelo drugorazredno. Tedaj še edini slovenski časopis Novice so skoraj v vsaki številki opozarjale kmete, da morajo še naprej opravljati svoje dolžnosti do fevdalcev: »Desetine, tlake in druge davke so stari dolgovi, ki jih je kmet gosposki dolžan,« so pisale Novice še aprila.⁷ Podobne nazore so imeli tudi slovenski liberalci.⁸

Seveda je takšno stališče slovenske buržoazije in narodnjakov zbuvalo odpor v kmečkem okolju. Poleti so se razširili na roko v slovenščini in nemščini pisani primerki nekakega pisma. Pokazalo se je, da je to pismo prevod članka, objavljenega v dunajskem listu »Constitution«.⁹ To je bil očiten primer ljudskega gneva in njegovih pričakovanj: Kmetom ni treba plačevati odškodnine, pravico imajo do svobode — je pisalo v pismu. »Pravica je zdaj premagala in folk vam je mogel svojo frajast iz krivijo (= krvjo) plačati; za koga vam gre potlej odkupa. Prosite vir cel več, de se ne bo za to pretečeno rajtenga z vam delala in de se vam ne bo tako zgodilo, kakor s francosko gospodo, miselte na lejšto 1789 in jest vam naprej oznanim, če bote po teh potih hodili kakor vi mislite, bote en hud vreme navlekli, katir se bo na eno čudno vižo nad vašimi glavami iztresil.«¹⁰

Kmetom je pismo predlagalo: »Kader bo volitu za reichstag deržana, toko izvolite izmed vas enga kmeta katir — 1. dobro za vas misli — 2. iz vašim okolšnam dobro znanje — 3. katir per gosposk ni uslišan, 4. koražo ima, de tud se ne bo bav, pred tem velkim gospodam pravico govorit, jen se tud za tisto potegniti. Jest vem, de ste bli večkrat golfan, tok nesmete taciga voliti, kateriga vam bo gosposka ali paduhovšna ponujala.«¹¹

Pozneje so pri volitvah poslancev kmetje nekaterih volilnih okrajev pri izbiri kandidata izmed »gospode« temu postavljali kot obvezen pogoj, da vzame s seboj na Dunaj enega ali dva namestnika izmed kmetov, da bi nadzorovala njegovo dejavnost.¹²

⁴ Gl. Rozdoljski, str. 49; Springer A., Geschichte Österreichs seit dem Wiener Frieden 1809. Zweiter Teil. Die österreichische Revolution. Leipzig, 1865, str. 417.

⁵ Tako je npr. v Lukovicah (Koroška) od 420 volilcev prišlo na volitve samo 18. — Rozdoljski, str. 54.

⁶ Ibid.

⁷ Novice 1848, str. 59.

⁸ Npr. M. Majar — gl. Curkina I. V., Matija Majar-Ziljski. Razprave razreda za zgodovinske in družbene vede SAZU VIII/2. Ljubljana, 1974, str. 95.

⁹ Mal J., Zgodovina slovenskega naroda, Celje 1928—1939, str. 860; Rozdoljski, str. 54.

¹⁰ Mal, str. 860, 861 (original v bohoričici).

¹¹ Apih, str. 149.

¹² Apih, str. 151.

Takšno je bilo razpoloženje kmetov pred volitvami — popolno pomanjkanje zanimanja za nacionalno vprašanje in prizadevanje, da bi dosegli dokončno rešitev vprašanja o odpravi fevdalnih obveznosti.

Odnos slovenskih narodnjakov do volitev pa je bil popolnoma drugačen. To so bili v glavnem duhovniki in posvetna inteligenca ter predstavniki drobne in srednje buržoazije. Mnogi med njimi so sprejeli sporočilo o sklicu avstrijskega državnega zbora z velikim navdušenjem, ker so menili, da bo njegovo delo najpomembnejši dogodek revolucije. Od državnega zbora so pričakovali rešitev najbolj perečih vprašanj, in so zategadelj imeli volitve za posebej odgovorno zadevo, ki lahko vpliva na nadaljnjo usodo slovenskega naroda. V svoji predvolilni agitaciji so si slovenski narodnjaki prizadevali, prvič, premagati nezaupanje kmetov do »gospode« in tako doseči, da bi bili izvoljeni izobraženci, in, drugič, zagotoviti, da bi Slovenci v državnem zboru zastopali poslanci, ki bi nastopali v obrambo nacionalnih pravic svojega naroda.

Aktivna predvolilna agitacija se je začela maja. Prvi podrobni članek o prihajajočih volitvah se je pojavil v Novicah 24. maja. Napisal ga je bodoči poslanec na Dunaju Miha Ambrož. To je eden od maloštevilnih slovenskih poslancev, o katerem se je posrečilo nabrati zadostno količino podatkov.

Ambrož se je rodil leta 1808 v Ljubljani. Bil je kmečki sin, študiral pravo na Dunaju in v Gradcu, po vrnitvi domov je nekaj časa delal pri ljubljanskem mestnem sodišču, potem pa je 12 let služil kot okrajni komisar.¹³ Revolucija ga je zatekla v Smledniku in zelo hitro se je vključil v politično življenje. Revolucijo je pozdravil z navdušenjem, slavil je »Dunajčane, ki so verige avstrijskih narodov razsuli«, obenem z njimi pa tudi cesarja.¹⁴ Udeležil se je volitev v frankfurtski parlament. Njegovi sonarodnjaki so mu potem še večkrat očitali simpatije do nemških radikalov.

Ambrož je bil vnet pobornik interesov slovenskega naroda. Bil je dopisnik Novic od njihovega nastanka in takoj je postal član ljubljanskega društva »Slovenija«. Ambrož se je zavzemal za uvajanje slovenščine v šole in urade in za sestavljanje vseh dokumentov, ki zadevajo kmete, v njihovem domačem jeziku. V svoji polemiki z nekim J. Podrebernickim, ki je izjavljal, da je slovenski jezik preveč ubog in nerazvit, da bi v njem lahko pisali dokumente, je Ambrož ostro napadel tega uradnika in vse, ki ne znajo domačega jezika. Če kmet govori v uradu slovensko, zakaj bi morali prevajati njegove besede v nemščino? Podane bodo netočno, misli kmetov, uradnik pač ne bo razumel. Kmetje taki »gospodi« ne zaupajo. Ambrož je pozival izobražene Slovence, naj bodo bližje svojemu narodu, za začetek naj se vsaj naučijo pisati v domačem jeziku. Menil je, da ne smemo zahtevati, da bi v višjih gubernijskih uradih, povezanih z Dunajem, tudi uvajali slovenski jezik. Toda v krajih, kjer so uradniki v neposrednem stiku z ljudstvom, je poznavanje slovenščine nujno potrebno.¹⁵ Povedati je treba, da je bilo neznanje slovenščine razširjen pojav celo med slovenskimi narodnjaki. Eden od članov društva Slovenija v Ljubljani se je pozneje spominjal: »Bili smo mirni in trezni ter smo pričakovali tiho boljših časov, in ako bi nam bila vlada usilila popolno ravnopravnost, bili bi mi najbolj prestrašeni, ker ni bilo slovarjev in nihče ni znal slovenščine.«¹⁶

Ker je Ambrož užival spoštovanje in zaupanje kmetov, jim je dostikrat pomagal razreševati njihove gospodarske težave in bil njihov posrednik v sporih s posestniki.¹⁷ Tako je za smledniške kmete napisal prošnjo ministru za notranje zadeve na Dunaju v slovenščini in nemščini. V njem je razložil temeljne kmečke zahteve. Sam Ambrož je ponosno omenil v Novicah, da je sestavil *prvo* prošnjo na Dunaj v domačem jeziku.¹⁸

¹³ Slovenski biografski leksikon (SBL), Prva knjiga, Ljubljana, 1935 — 1932, str. 8.

¹⁴ Novice, str. 66.

¹⁵ Ibid., str. 74, 107, 108.

¹⁶ Apih, str. 138.

¹⁷ Novice, str. 114; Laibacher Zeitung 1848, št. 77, str. 433; Mal, str. 666—667.

¹⁸ Mal, str. 667.

Pačmen, ambiciozen, navdušen za idejo razvoja svojega naroda si je Ambrož prizadeval uresničiti svoje načrte ne le na papirju, ampak tudi v dejanju. Sodeč po njegovih člankih je bil to mož liberalnih nazorov, ki se je navduševal in ni pozabil poudariti svojih zaslug. S svojo energično dejavnostjo v prvih mesecih revolucije si je ustvaril ugled moža, ki je iskreno predan interesom svojega naroda.

V članku »Kakšne poslance bomo volili za Dunaj?« je Ambrož skušal prepričati kmete o potrebi, da volijo »pametne, poštene in učene može«, ki imajo naslednje lastnosti: 1. dobro poznajo nemški jezik, 2. so široko izobraženi, se spoznajo ne le na kmečke zadeve, 3. so dobri in pogumni govorniki, 4. so poštene in ambiciozni. Kmetov ne gre pošiljati, ker kmet pozna svoje potrebe in potrebe svojega sosesda, ne more pa govoriti v imenu kmetov vsega cesarstva. Kmeta zanimajo samo obveznosti in desetina, je grenko pripominjal Ambrož, do drugih vprašanj pa je ravnodušen. »In če mislite, da bi poslancam ta ali una reč v glavo ne padla,« je predlagal Ambrož, »sej vam že ustava dovoljenje da, po poslancu prošnje na zbor poslati. Take prošnje morajo biti od vsih ljudi podpisane, ki jih želijo; če jih več podpiše, boljši je. Te prošnje bojo pri zboru očitno na glas brane. Na ta zbor bojo tudi drugi ljudje hodili poslušat. Pošlite tedaj kakiga moža, ki nemški jezik razume, na Dunaj, da bo slišal, kaj in kako se bo v tem zboru govorilo, in da bo tudi doma vedil povedati, kako so se poslanci za vas potegnili.«¹⁹

Celjske slovenske novine so izražale svoje predstave o idealnem poslancu nekoliko pozneje — julija. Tu je ta sploh postavljen na nedosegljivo višino: to je človek, ki temeljito pozna ljudi, ki je služabnik ne cesarja, ampak ljudstva, ki poseduje ljudstvu nedostopno modrost, učenost in velikodušnost. Značilna je liberalna ideja, omenjena v časopisu, da niti ljudstvo (zaradi svoje nerazvitosti) niti cesar (ker ne pozna potreb ljudstva) ne moreta biti tvorca ustave! To je prerogativa edine drzavne zbor.²⁰

V Novicah so sredi julija objavili še članek, ki je k zahtevam, katere je naštel Ambrož, dodal še eno — poslanec mora biti dober katolik.²¹ Podoben članek se je pojavil tudi v uradnem nemškem časopisu Laibacher Zeitung.²²

Za slovenske izobražence je bila zelo pomembna izbira volilnih kandidatov. V Ljubljani je bil osnovan volilni odbor, ki se je ukvarjal s tem vprašanjem.²³

V začetku junija je društvo Slovenija na Dunaju na temelju pisem, ki jih je prejelo iz raznih krajev Slovenije, pretehtalo in sestavilo seznam kandidatov za dunajski državni zbor. Ta seznam so poslali M. Ambrožu s prošnjo, naj ga nemudoma objavi v Laibacher Zeitung in v Novicah, natisne pa naj ga tudi posebej in izvode pošlje vsem v njem naštetim veljakom v vse volilne okraje Slovenije. V strahu, da Ambrož ne bi bil dovolj uren, so Dunajčani poslali poseben izvod slovenskemu društvu v Gradcu, naj ga ti natisnejo.²⁴ Ambrož je svojo nalogo hitro opravil in že 24. junija je bil ta seznam poslancev objavljen v Novicah. V njem so bila v glavnem imena slovenskih rodoljubov (med njimi je bilo veliko duhovnikov).²⁵ Seznam kandidatov je objavila tudi Laibacher Zeitung.²⁶

Mnogi izmed predlaganih niso bili izvoljeni, nekateri pa so se sami odrekli tako odgovorne dolžnosti. J. Bleiweisu so velikokrat predlagali, naj objavi svojo kandidaturo, vendar se je temu odpovedal, verjetno iz previdnosti. Odpovedal se je tudi F. Rapotar, ki je izjavil, da ne more prevzeti take težke dolžnosti.²⁷ Podobno je ravnal V. Gurnik, ki se je skliceval na zaposlenost v štajerskem deželnem zboru.²⁸ J.

¹⁹ Novice, str. 86.

²⁰ Celjske slovenske novine, str. 12.

²¹ Novice, str. 98—99.

²² Laibacher Zeitung, št. 39, str. 373—374.

²³ Apil, str. 148.

²⁴ Pismo P. Kozlerja J. Muršcu z dne 5. 6. 1848. Ilešič F., Korespondenca dr. Jos. Muršca. Zbornik Matice Slovenske 7, Ljubljana 1905, str. 142—143.

²⁵ To so M. Ambrož, J. Bleiweis, J. Cerer, P. Kozler, F. Miklošič, J. Muršec, J. Strah idr. — Novice, str. 102.

²⁶ Laibacher Zeitung, št. 70, str. 423.

²⁷ Celjske slovenske novine, str. 88.

²⁸ Ibid.

Strah ni sprejel kandidature, češ da za delo v državnem zboru nima izkušenj in znanja.²⁹ J. Cerer, pobiralec davkov v Trstju, ni bil izvoljen kljub vsem svojim prizadevanjem. V pismu ljubljanskemu društvu Slovenija je zelo trezno pojasnil vzroke za svoj neuspeh, češ da ga izvoljeni K. Ulepič presega po znanju, v Postojni, kjer je kandidiral, pa se ga skoraj ne spominjajo več, saj je odšel od tam pred 16 leti.³⁰ Le malo upanja, da bi bili izvoljeni, so imeli duhovniki.³¹

Slovenski narodnjaki so zelo pozorno spremljali razpoloženje kmetov in pri postavljanju ene ali druge kandidature so upoštevali priljubljenost kandidata v danem volilnem okraju. Tako je J. Muršec, ki se ni povsem znašel v položaju, predlagal za ptujski okraj F. Miklošiča, za Sv. Lenart pa A. Dominkuša. Proti temu predlogu je nastopil D. Trstenjak, ki je opozoril, da »more, Dr. Miklošič pri Sv. Lenartu, zvolen biti, zakaj ta pridejo neke komisije, kere Dominkuša ne ljubijo, inu tote bi znale vse druge pomotit, tak da bi nebi eden ne drugi zvolen bil. V Ptujem volitnem okraju, de Dominkuš več prijateljev najšel.«³² Temu mnenju se je pridružil tudi A. Kreft.³³ Njune napovedi, da bi pri Sv. Lenartu lahko izvolili F. Miklošiča, so se uresničile.

Vzdušje pred volitvami poslancev je bilo v Sloveniji precej napeto. Na Štajerskem in Koroškem je bilo pereče vprašanje, koga voliti — Nemce ali Slovence. Nacionalna nasprotja so se poglobila. Zanimivo je, da jeze Slovencev niso zbujali toliko Nemci, kolikor ponemčeni Slovenci.³⁴ O tem priča članek, natisnjen v Celjskih slovenskih novinah nekoliko pozneje, konec avgusta: »Niso, Nemci naši narhujsi sovražniki, ampak Slovenci, — Slovenci, ki tega lepa imena vredni niso, ki slovenskiga jezika dobro govoriti ne znajo, boljši pa se ga naučiti ne upajo, katerim na vas in na slovenske šege, merzi in jim le, to dopada, kar po ptujšini diši.«³⁵

Trezno očno nastalega položaja je dal guverner Kranjske grof Welsersheimb v svojem poročilu ministru za notranje zadeve na Dunaju 10. maja 1848. Omenjajoč, da med volilci na Kranjskem prevladujejo kmetje in malomeščani, zainteresirani predvsem za odpravo fevdalnih obveznosti in zmanjšanje davkov, je guverner opozoril, da vlada na deželi veliko nezaupanje do predstavnikov meščanstva (zlasti do zemljiških posestnikov) in do cesarskih uradnikov. Kmetje vztrajajo pri tem, da bodo izvolili v državni zbor ljudi iz svojih vrst, kajti samo ti poznajo njihove potrebe. To razpoloženje kmetov izrabljajo neizobraženi ljudje in puhtarji, ki bi radi prišli na Dunaj. Na koncu pisma je guvernerjeva pesimistična domneva, da je malo upanja, da bi bila dežela v državnem zboru zastopana z zadostno inteligentnostjo, odlčnošjo, razumnostjo in iskrenostjo. Malo izgledov, da bodo izvoljeni, imajo duhovniki in graščaki.³⁶ Po tem poročilu si lahko predstavljamo, kako so se v slovenskih deželah v času revolucije zaostri la razredna nasprotja. Vztrajno prizadevanje kmetov, da bi izvolili v državni zbor svoje poslance, je temeljilo na zavesti o interesih svojega razreda in njihovem nasprotju do interesov gospode.

Volitve v državni zbor v slovenskih deželah niso potekale hkrati — na Kranjskem in v nekaterih volilnih okrajih Koroške in Štajerske 20. junija, v celjskem okrožju Štajerske 23. junija itd. Najbolj aktivni so bili volilci na Koroškem. V večini okrajev Kranjske volilni možje niso prišli v polnem številu: v Postojni jih je bilo 81 od 89, v Loki 51 od 64, v Radovljici 87 od 96, v Logatcu 74 od 96 itd.³⁷ V nekaterih okrajih so imeli ponovne volitve (če je prišlo manj kot 2/3 volilnih mož ali če niso dosegli absolutne večine glasov).³⁸

²⁹ Pismo J. Straha J. Muršču z dne 20. 6. 1848. — Korespondenca, str. 69.

³⁰ Arhiv Socialistične republike Slovenije (ASRS). Slovensko društvo, Dopisi 1848. leta.

³¹ Gl. pismo I. Orožna J. Muršču z dne 7. 6. 1848. — Korespondenca, str. 138—139.

³² Pismo D. Trstenjaka J. Muršču z dne 17. 6. 1848. Ibid., str. 5.

³³ Pismo A. Krefta J. Muršču junija 1848 — Ibid., str. 60—61.

³⁴ Ibid.

³⁵ Celjske slovenske novine, str. 34.

³⁶ ASRS, Deželno predsedstvo, spis 1339.

³⁷ Ibid., spisi 1492, 1500, 1501.

³⁸ Ibid., spisi 1734, 1561.

Popolnoma se lahko strinjamo z J. Apihom, ko pravi, da so prve volitve v avstrijski državni zbor potekale v Sloveniji brez vladnega vpliva.³⁹ Vendar pa je bil v mnogih krajih položaj nemiren; ponekod so volilce podkupovali. Ponekod so volilci izražali nezadovoljstvo zaradi prekomernega vmešavanja duhovnikov.⁴⁰ Kmetje so volili poslance po svojem osebnem odnosu do kandidata ne glede na njegovo narodnost. Tako je bil npr. v Šentandražu na Koroškem (St. Andrä) za poslanca izvoljen Slovenec J. Rak, za namestnika pa Nemec A. von Wolfsberg.⁴¹

Vsega skupaj je bilo izvoljenih 17 slovenskih poslancev. Po številu slovenskega prebivalstva bi jih moralo biti vsaj 21. S pripombo, da bi se dalo izračunati tudi večje ali manjše število (odvisno od pojma narodnjak), meni Apih, da je bilo slovenskih poslancev 16.⁴² Mednje ne šteje Smrekarja.⁴³ Vendar pa je nedosleden. Pri opisu dela državnega zbora Smrekarja stalno vključuje med Slovence (npr. pri glasovanju). Povrh pa Apihovo trditev, da se je Smrekar štel navadno za Nemca, spodbija izjava samega Smrekarja na eni izmed sej državnega zbora, ko je izjavil, da je Slovan.⁴⁴ Rozdoljski omenja, da je K. Šturm neopredeljene narodnosti. Apih ga šteje med slovenske poslance, prav tako tudi čeljske Slovenske novice.⁴⁵

V **Postojni** je bil za poslanca izvoljen doktor filozofije in prava, adjunkt komorne prokurature v Ljubljani **Karel Ulepič** (rojen 1811) Maja 1848 so ga izvolili v več okrajih za namestnika poslancov v frankfurtski parlament.⁴⁶ V duñajski državni zbor je bil izvoljen s 54 glasovi od 81. Po poročilu uradnika Košakerja so njegova starost, družbeni položaj, državljanski nazori in izobrazba popolnoma ustrezali poslanskemu nazivu.⁴⁷ M. Cigale je zelo ostro ocenil Ulepiča, češ da nima pojma o domovini in narodnosti.⁴⁸ Tako je Ulepičeva kandidatura vladi popolnoma ustrezala, izzvala pa je nezadovoljstvo slovenskih liberalcev.

V **Ljubljani** je bil izvoljen s 33 glasovi izmed 61 **Matej Kavčič**, razgledan in široko izobražen mož.⁴⁹ Rodil se je leta 1802, gimnazijo je končal v Ljubljani, pravno fakulteto pa na Dunaju. Od 1835 je bil advokat v Ljubljani. 1848 je bil izvoljen v kranjski deželni zbor. Bil je tudi kandidat za frankfurtski parlament.⁵⁰

V **Logatcu** je bil s 65 glasovi od 74 izvoljen poštar in kmet **Matija Dolžan** (Dol-schein).⁵¹

V **Novem mestu** je bil kmet in gostilničar **Matija Grašič** iz Mirne peči izvoljen v drugem glasovanju s 33 glasovi izmed 62.⁵² Komisija državnega zbora je najprej podvomila o veljavnosti njegovega poslanskega mandata, potem pa je volitve potrdila.⁵³ O tem kandidatu ne vemo skoraj ničesar. Njegove poglede nekoliko osvetli majhen članek, objavljen 20. junija v Laibacher Zeitung. V članku se naštevajo kmečke prošnje cesarju: o odpravi fevdalnih obveznosti in desetine **brez odškodnine**, o pravicah slovensčine itd. Med množico kmečkih podpisov je tudi priimek Grašič.⁵⁴ Očitno so bili njegovi nazori še pred začetkom dela državnega zbora radikalni.

V **Mirni** je bil s 43 glasovi od 70 izvoljen kmet **Jurij Gajer**.⁵⁵ Nekaj podatkov o njem najdemo v Laibacher Zeitung. 16. maja je bil objavljen članek, ki se je pritoževal, da so cesarski uradniki med volitvami v Frankfurt v Leskovcu pri Krškem prekoračili oblast.⁵⁶ Okrajni komisar je ponaredil rezultate volitev, enega najbolj

³⁹ Apih, str. 148; Mal, str. 815.

⁴⁰ ASRS, Dež. preds., spis 1494.

⁴¹ ASRS, Dež. preds., spis 1734.

⁴² Apih, str. 153.

⁴³ Apih, str. 151.

⁴⁴ Verhandlungen des österreichischen Reichstags, Wien 1970, Bd. 1, str. 10.

⁴⁵ Rozdoljski, str. 226. Apih, str. 151. Slovenske novine 1849, str. 20.

⁴⁶ Laibacher Zeitung, št. 63, str. 393.

⁴⁷ ASRS, Dež. preds., spisi 1492, 1501.

⁴⁸ Lončar D., Dr. Janez Bleiweis in njegova doba. Zbornik Matice Slovenske 11, Ljubljana 1909, str.

⁴⁹ ASRS, Dež. preds., spis 1494.

⁵⁰ SBL I, str. 438.

⁵¹ ASRS, Dež. preds., spis 1501.

⁵² Ibid., spis 1497.

⁵³ Verhandlungen I, str. 411.

⁵⁴ Laibacher Zeitung, št. 75, str. 445.

⁵⁵ ASRS, Dež. preds., spis 1497.

⁵⁶ Laibacher Zeitung, št. 69, str. 369.

spoštovanih mož v vasi J. Gajerja pa je obtožil, da je hujskal ljudstvo k neredom. V uredništvo časopisa je prišlo pismo vaščanov, ki so branili Gajerja in dokazovali, da ni hujskal; ampak miril kmete, razburjene zaradi krivičnosti okrajnega komisarja. Če šodimo po tej opazki, je Gajer resnično užival veliko spoštovanje med kmeti svojega kraja.

Mihael Ambrož je bil izvoljen za poslanca hkrati v treh okrajih: v Višnji gori z 20 glasovi od 22 (tu so mu dali za namestnika kmeta A. Dolničarja),⁵⁷ v Škofiji Loki z 48 glasovi od 50 in v Radovljici s 57 od 87 glasov.⁵⁸ Državni zbor je potrdil njegovo izvolitev v Radovljici.⁵⁹ V Loki je bil izvoljen pod pogojem, da skupaj z njim odpotujeta na Dunaj 2. namestnika — kmeta J. Kavčič in G. Gartner, ki bosta Ambrožu pomagala »z besedo in dejanjem v interesu kmečkega sloja«. Volilni komisar, ki je prisostvoval volitvam, je prišel v zadrego, vendar jih je vseeno priznal za veljavne. Ambrož je objavil, da sprejema pogoje in da bo »ukrep služil le krepitvi zaupanja do dejavnosti državnega zbora med kmeti«. Na ta sicer nezakoniti akt je mirno reagiral ljubljanski guverner. V poročilu ministru za notranje zadeve na Dunaju je opozarjal, da ima te volitve za popolnoma nenevarne, ker volilci niso povezali poslančeve dejavnosti s soglasjem namestnikov. Zlobno je še dodal, da bosta namestnika pač le težko prisotna na sejah državnega zbora (najbrž zaradi pomanjkljive izobrazbe); nikakor pa jima ni mogoče prepovedati, da bi potovala na Dunaj, seveda na lastne stroške.⁶⁰

V **Kamniku** je bil izvoljen za poslanca kmet **Valentin Stercin**, kar je izzvalo po besedah uradnika Kreuzberga v Ljubljani splošno nezadovoljstvo. Že drugi dan po volitvah so začela prihajati v guvernerjevo pisarno pisma Kranjcev, češ, da mož ni vreden, da bi bil poslanec. Obtoževali so ga, da je nekoga pretepel s palico, da se je v vojski izognil kazni za nekakšen prestop, da ni hotel plačati kazni itd. V poročilu ministru za notranje zadeve je Kreuzberg zelo negativno pisal o rezultatih volitev v Kamniku in prosil, da bi se to vprašanje predalo v obravnavo komisiji državnega zbora za potrditev volitev. Vendar je komisija priznala veljavnost Stercinovega mandata.⁶¹

Resnično ozadje takšne reakcije krajevnih oblasti na Stercinovo izvolitev je bilo po vsej priliki v tem, ker je Stercin po popotovanju na Dunaj spomladi leta 1848 nagovarjal kmete, naj prenehajo delati tlako in plačevati davke ter aktivno sodeloval pri razširjanju zgoraj omenjenega pisma (iz revije Constitution) med kmete.⁶² Kljub očitni antipatiji do Stercina je moral Kreuzberg vendarle priznati njegovo priljubljenost, saj omenja, da bi anuliranje volitev lahko vznemirilo kmete, ki so ga izvolili.⁶³

V **Konjicah** je bil izvoljen kmet **Karel Šturm**, v Celju kmet **Matija Županec**, v Ptuj **Andrej Dominkuš**.⁶⁵ Pri **Sv. Lenartu** je bil, kakor so predvidevali, izvoljen **Fran Miklošič**, znameniti slavist. Bil je predsednik dunajskega društva Slovenija, eden sestavljalcev njegovega programa, ter je aktivno agitiral proti Frankfurtu. V imenu Slovencev je podpisal poziv Bratom Slovanom, ki je izšel 1. maja v Pragi in nannanal slovanski kongres.⁶⁶ Slovenci so poleti 1848 polagali velike nade v svojega znamenitega rojaka.

V **Slovenjgradcu** je bil izvoljen za poslanca v državni zbor **Jostip Krajnc**, mlad pravnik iz Gradca. Rodil se je leta 1821 v družini bogatega kmeta. Že leta 1842 je bil v Gradcu promoviran za doktorja filozofije. Bil je v različnih službah in veliko popotoval. V času revolucije je postal eden najaktivnejših članov društva Slovenija

⁵⁷ ASRS, Dež. preds., spis 1497.

⁵⁸ Ibid., spis 1500.

⁵⁹ Verhandlungen I., str. 137.

⁶⁰ ASRS, Dež. preds., spis 1500.

⁶¹ Verhandlungen I., str. 109.

⁶² Rozdoljski, str. 54.

⁶³ ASRS, Dež. preds., spis 1512.

⁶⁴ Ibid., spis 1734.

⁶⁵ Slovenske novine 1849, št. 5, str. 20. Celjske slovenske novine, str. 3. Slovenske novine 1849, str. 10.

⁶⁶ Gestrin F. — Melik V.; Slovenska zgodovina od konca osemnajstega stoletja do 1918. Ljubljana, 1966, str. 110.

v Gradcu. Krajnc je nastopal proti sodelovanju slovenskih poslancev v delu frankfurtskega parlamenta in bil prepričan nasprotnik Združene Nemčije. Krajnc je tako kot mnogi drugi slovenski liberalci stal na pozicijah avstroslavizma, verjel je v možnost preureditve Avstrije na temeljih federalizma in v ustanovitev avtonomne enakopravne Slovenije v okviru reorganiziranega cesarstva. Sanjaril je o osvoboditvi turških Slovanov in o njihovi vključitvi v srečno, enakopravno Avstrijo.⁶⁷

V Sevnici so izvolili **Alojza Smrekarja**, pravnika iz Gradca. V času volitev so njegovi nasprotniki govorili, da bodo vzeli s šeboj na Dunaj »namestnike« izmed kmetov. Smrekar je bil prisiljen obljubiti isto, dodal pa je še, da bo tem »namestnikom« plačal pot. Nasprotniki so tedaj obtožili Smrekarja, da hoče volilce podkupiti, vendar je komisija državnega zbora po dolgih razpravah priznala veljavnost njegovega mandata.⁶⁸

V tolminskem okraju je bil izvoljen **Anton Gorjup**, pravnik, okrajni komisar v Tolminu (rojen 1812).

V Gorici je bil izvoljen **Josip Doljak**, pravnik iz Gorice. Rodil se je leta 1820 v kmečki družini. Njegov brat je bil podpolkovnik avstrijske vojske in je padel v boju.⁶⁹ Pozneje se je moral Doljak odpovedati delu v državnem zboru, ker je s svojim nastopom o kmečkem vprašanju (z desnih pozicij) izzval nezadovoljstvo volilcev. Namesto njega so v Gorici izvolili brata **Ač Černeta**, ki je zastopal bolj radikalne poglede.

V tržaškem okraju je postal poslanec sin premožnega kmeta **Anton Černe** (rojen 1813); eden najbolj odločnih branilcev interesov kmečkega stanu v državnem zboru; saj je nastopal za odpravo fevdalnih obveznosti brez odškodnine.

Tako je bilo v soglasju z normo o zastopstvu poslancev, ki jo je določal volilni zakon, izvoljenih na Kranjskem — 10 poslancev (od tega 7 Slovencev); na Koroškem — 7 poslancev (od teh eden Slovenec); na Štajerskem — 21 poslancev (od tega 6 Slovencev); na Primorskem — 12 poslancev (od tega 3 Slovenci).

Največje je bilo zastopstvo kranjskih Slovencev, najmanjše koroških, kar popolnoma ustreza stopnji germanizacije slovenskega prebivalstva v teh deželah. To je bil uspeh — precej veliko zastopstvo Slovencev. Sicer pa je bil uspeh relativen. Po pravilni opazki F. Zwitterja je bila med izvoljenimi poslanci slaba polovica izrazitih Slovencev, drugi pa so bili večinoma v nacionalnem oziru indiferentni.⁷⁰

Socialni položaj slovenskih poslancev: 6 kmetov, 11 predstavnikov izobraženstva (pravniki, uradniki itd.), med njimi štirje kmečkega porekla (Ambrož, Krajnc, Doljak, Černe). V državni zbor ni bil izvoljen niti en graščak in prav tako noben duhovnik. Zastopstvo Slovencev je bilo po svoji socialni pripadnosti relativno demokratično.

Vendar ne smemo precenjevati te demokratičnosti. Ob ocenjevanju slovenskih poslancev-kmetov ne smemo pozabiti še enega bistvenega momenta: med njimi ni bilo revnih kmetov. Vsi so bili precej premožni. V uradnih dokumentih so jih imenovali »Grundbesitzer« (zemljiški posestniki), kar lahko razumemo kot kmet ali graščak. Veasih je tu težko potegniti mejo.

Že po teh fragmentarnih in nepopolnih podatkih se vidi, kako pester je bil sestav slovenskih poslancev v državnem zboru. To so bili ljudje različne politične usmerjenosti, izvora, položaja v družbi, izobrazbe in stopnje narodne zavesti. Seveda bi težko pričakovali, da bodo nastopali v državnem zboru z enotnimi zahtevami. Njihova stališča do osnovnih vprašanj splošnoavstrijskega pomena se v mnogem še niso utegnila formirati in so doživljala bistvene spremembe tudi pred začetkom in med samim delom državnega zbora. Pomanjkanje enotnosti in nestabilnost nazorov sta bila sploh značilna za slovenske poslance.

⁶⁷ Celjske slovenske novine, str. 8. SBL I, str. 547—548. Aph, str. 130, 116—117.

⁶⁸ Celjske slovenske novine, str. 3. Verhandlungen I, str. 71, 632.

⁶⁹ Primorski biografski leksikon, 4. snopič, Gorica 1977, str. 305.

⁷⁰ Zwitter F., Slovenski politični prerod XIX. stoletja v okviru evropske nacionalne problematike. Zgodovinski časopis XVIII., 1964, str. 102.

Takšen rezultat volitev je bil hkrati zmaga in poraz slovenskih konservativnih in liberalnih narodnjakov. Po eni strani so bili izvoljeni nekateri slovenski domoljubi, pristaši programa Zedinjene Slovenije (Kavčič, Krajnc, Miklošič), ki so nastopili v državnem zboru z narodnimi zahtevami. Po drugi strani pa je prišlo v državni zbor precejšnje število kmetov in ljudi, ravnodušnih do narodnega vprašanja — glede tega je predvolilna kampanja narodnjakov doživela neuspeh. Neprijetno jih je presenetilo tudi to, da je glede odprave fevdalnih obveznosti večina slovenskih poslancev glasovala skupaj z nemško levico. Vsi kmečki poslanci, pa tudi Ambrož in Černe, so neomajno zastopali buržoazno-demokratska stališča, o kmečkem vprašanju. Odkrito sta podpirala konservativce v državnem zboru samo Doljak in Dominkuš. Drugi poslanci so zastopali liberalna stališča.

Slovenski narodnjaki tistega časa so večkrat izražali mnenje, da so kmetje napravili napako, ko so poslali v državni zbor svoje neizobražene sobrate. Njihovo stališče je zastopal tudi Apih. S tem se ne moremo strinjati. Zapisniki sej državnega zbora pričajo o tem, da so kmetje, čeprav jim je primanjkovalo izobrazbe in znanja nemščine, da bi govorili, in so se najbrž v vprašanih državnega ustroja bolj slabo znašli, vendar pa so glasovali v interesih kmečkega stanu proti fevdalnemu taboru.

Volitve v dunajski državni zbor so pokazale še relativno slabo diferenciacijo političnih tokov v Sloveniji (o tem pričča enak odnos liberalcev in konservativcev do kmečkega vprašanja in identičnost zahtev, ki so jih postavljali poslanskim kandidatom). Vendar pa so volitve prispevale k nadaljnemu razmejevanju med slovenskimi narodnimi voditelji.

Volitve v državni zbor so odrazile tudi ločenost kmečkega in narodnega gibanja. Poskusi slovenskih liberalnih in konservativnih narodnjakov, da bi pritegnili kmete v boj za narodne pravice, ne da bi sprejeli njihove zahteve po odpravi fevdalnih obveznosti brez odškodnine, so se končali z relativnim neuspehom njihove predvolilne kampanje.

Volitve so pokazale pomanjkanje medsebojnega razumevanja med slovensko narodno buržoazijo in kmečkimi množicami ter prenizko raven narodne zavesti pri kmetih.

Iz ruščine prevedel Janez Zor

Summary

ELECTIONS FOR THE AUSTRIAN PARLIAMENT IN THE SLOVENE COUNTRIES IN THE YEAR 1848

Ljuba A. Velidova

The year 1848 was a turning-point for the Slovenes as well for other Slavic nations of the Austrian empire. The bourgeois revolution abolished the feudal order in Austrian monarchy made to the development of capitalism and though it didn't solve the national question, it still gave a strong impulse to further development of the national consciousness of oppressed nations and their active involvement into the political struggle.

In 1848 the Slovenes for the first time got the possibility to take part in political life in the empire on legal basis. During the revolution the first Slovene political programme was drawn up — the programme of the United Slovenia (Zedinjena Slovenija), new Slovene newspapers appeared and first national associations were founded. Taking part of the Slovenes at the elections for the first Austrian parliament, the Frankfurt Parliament, provincial diets, as well as their activities in those bodies became one of the essential forms of their having been attracted into the political life of the monarchy.

Peasants were very reserved towards the elections. This can partly be explained with the fact that at that time they were promised the abolishment of socage and other feudal obligations, of course for compensation. Some peasants in general ac-

cepted the parliamentary institution, entirely unusual for them, with a great inconfidence. Most of the peasants didn't want to take part in the voting for delegates (Wahlmänner).

For the standing point of the Slovene peasants was characteristic the inconfidence towards the representatives of the ruling classes, no difference if they were Germans or Slovenes. The peasants were not interested in the national question. They demanded the social changes, above all the abolishment of the feudal obligations without compensation. The Slovene bourgeoisie was not interested in the radical solving of that question. The national intelligentsia, however, treated that question in general as a second-class one.

In the beginning of June the association Slovenia in Vienna on the basis of letters, it had received from different parts of Slovenia, considered and made a list of candidates for the Vienna parliament.

Alltogether 17 Slovene representatives were elected. According to the number of the Slovene inhabitants at least 21 should be elected. With the remark that also a greater or smaller number could be counted up (depending on the concept nationalistic); Apih finds out that there were 16 Slovene representatives. He doesn't count Smrekar among them.

The social status of the Slovene representatives: 16 peasants, 11 representatives of the intelligentsia (lawyers, officials etc.), among them four of peasant descent (Ambrož, Krajnc, Doljak, Černe). For the parliament no lord of the castle or a priest were elected. The representation of the Slovenes was relatively democratic for its social appurtenance.

Ob 21. zborovanju slovenskih zgodovinarjev v Celju je Kulturna skupnost občine Celje v sodelovanju z Zvezo zgodovinskih društev Slovenije in z Zgodovinskim društvom v Celju izdala knjigo

Nada Klaić

ZADNJI KNEZI CELJSKI V DEŽELAH SV. KRONE

Knjiga je izšla kot posebna izdaja Celjskega zbornika. Avtorica — ugledna hrvaška zgodovinarica in profesorica zagrebškega vseučilišča je, na podlagi novih ali doslej malo koriščenih arhivskih virov, podala novo in popolnejšo podobo delovanja Celjskih, posebej še v ogrskih deželah.

Člani zgodovinskih in muzejskih društev lahko knjigo po znižani ceni prejmejo na sedežu Zveze zgodovinskih društev Slovenije.